

Cu condeiul și lupa prin Balcanii de azi

De **George Kun**

Continuare

16) Eu nu sunt prea interesat de suveniruri de gust îndoielnic, kitschuri, mai ales de cele cu simboluri etnice sau lucrări artizanale din Balcani, dacă acestea au fost fabricate în China. Și desigur, majoritatea sunt. Mi-am cumpărat totuși o pălărie stil entomolog care aleargă după fluturi, plină de simboluri croate, cu o bandă în carouri roșii și albe ca în drapelul național și o frumoasă stemă croată în față. Habar n-aveam cât de nepotrivită și potențial periculoasă putea să fie o asemenea mândră expunere a simbolurilor naționale. Prietenul meu local mi-a spus zâmbind, cu tact, că aceste pălării sunt purtate doar de turiști și mă poate face o țintă pentru hoții de buzunare care m-ar putea depista de la distanță. Mai rău, expunerea oricărui simbol etnic, fie el croat, sârbesc sau musulman bosniac, ar putea declanșa o nedorită atenție negativă. Rănile psihologice și tensiunile războiului persistă și pâna azi printre popoarele din Balcani. L-am ascultat și mă bucur că am făcut-o. Mă simt foarte sigur cu ea, acasă în Canada, unde șansa de a da peste cineva care să aibă cea mai vagă idee despre ce reprezintă acele simboluri este foarte scăzută. Chiar dacă ar ști, este puțin probabil să dorească să creeze un conflict.

17) Ca orice națiune mică, și croații au nevoie de eroi. Eroii care pun națiunea pe hartă, sau o mențin acolo. Desigur, eroii cei mai admirați sunt cei care au adus o contribuție majoră la progresul lumii și sunt recunoscuți și prețuiți pe plan internațional.

Unul dintre acești oameni este Nikola Tesla, un mare inventator, un adevărat geniu tehnic și un vizionar ale cărui realizări sunt absolut uluitoare. Ca orice geniu dintr-o națiune mică, el a fost nevoit să lucreze în afara țării sale și a obținut finanțare, sponsorizare și mediu de lucru potrivit doar în SUA sau în alte țări bogate, cu tehnologie avansată. În final a primit tot ce avea nevoie pentru a-și fructifica proiectele geniale și pentru a-și avansa visele "științifico-fantastice" cele mai spectaculoase și controversate. El a lucrat în strânsă colaborare cu un alt mare inventator, Thomas Alva Edison, care s-a dovedit a fi și un excelent om de afaceri, ceea ce Nikola Tesla nu era. Fără îndoială, unele dintre invențiile lui Nicola au fost preluate de Edison, care a devenit foarte bogat, pe lângă faptul că a devenit faimos. Tesla, cu o situație financiară mai puțin înfloritoare la sfârșitul vieții sale, a rămas totuși celebru și păstrează o aură de mister privind viața sa și fascinează prin invențiile sale.

În memoria sa a fost construit un mic muzeu într-un sat foarte pitoresc, Smiljan, locul nașterii sale, în Croația de azi. Muzeul este modest din cauza unei finanțări extrem de inadecvate, în majoritate străine. O proiecție non-stop a unui documentar

despre viața și munca lui Tesla folosește un echipament vechi, cu imagini granulare și o sonorizare total inadecvată, ceea ce este cu adevărat jenant. Pe de altă parte, prezența sa fantomatică este simțită peste tot, inspirând uimire și umilință în creierul vizitatorului obișnuit, dacă are suficientă răbdare să citească panourile și graficele de pe pereți, cele care-i documentează viața și munca. Un exponat original este un dulap cu sertare fine din plexiglas cu gândurile strălucitoare ale lui Tesla, viziunea sa asupra vieții și viitorului, toate gravate bilingv pe panouri. Am deschis serarele unul câte unul și ne-am delectat cu înțelepciunea extraordinară și strălucirea cuvintelor sale.

Singura "problemă" este că Nikola Tesla era fiul unui preot ortodox sârb; frumoasa bisericuță în care predica se află și azi alături de muzeu și de casa familiei. Serbia de astăzi îl consideră pe Tesla ca pe unul "de-ai lor" și din motive politice, economice și turistice complexe, aceasta creează fricțiuni și are unele consecințe ciudate.

Am cumpărat un breloc de lemn cu chipul tânărului Tesla, dar un tricou nu am găsit. Credeam în mod naiv că era doar "lipsă la inventar".

Tânăra studentă din magazinul de suveniruri mi-a explicat că ei pur și simplu nu poartă tricouri sau orice fel de amintiri portabile deoarece aceasta ar putea crea iritații în rândul populației locale croate, care mai are încă vederi naționaliste discriminante și nu dorește să promoveze imaginea cuiva care era faimos, născut acolo, dar care nu era considerat "unul de-al lor".

18) Montenegro, o fostă regiune yugoslavă, acum o țară independentă care a adoptat Euro imediat după aderarea la UE, a devenit cunoscut pentru industria sa turistică ce a crescut rapid și în mod inteligent, care se poate baza mai degrabă pe informația transmisă prin viu grai decât pe broșuri și publicitate comercială. La tot pasul întâlnești peisaje care-ți taie respirația și totul e concentrat pe un teritoriu relativ mic. Pentru un vizitator cu buget limitat, prețurile scăzute, ca de exemplu

cazarea la particulari, în condiții decente, pentru 10 € (sau 20 € lângă plajă) constituie un avantaj major în comparație cu învecinata Croația. Eu am fotografiat un material publicitar de pe stradă și chiar am vizitat locul. Foarte decent, simplu dar curat și confortabil. Prețul era real dar din păcate modelul german Gisele Bündchen nu era inclusă, după cum am aflat, în această schemă nerușinată de publicitate. Da, Montenegro are numeroase chilipiruri și singura concurență regională este Albania, încă subdezvoltată, dar care se apropie încet dar sigur.

Este uluitor ce mare diferență pot face lucrurile mărunte. Folosirea toaletelor și dușurilor de pe plajă este gratuită, spre deosebire de Croația, unde te taxează sau îți dau jetoane, o adevărată bătaie de cap. Cel mai prețios bonus este parcare gratuită pe plajă. Ca rezultat oamenii parchează acolo și cheltuie bani la restaurantele și chioșcurile din apropiere. Dacă parcare ar fi fost cu plată, oamenii ar fi căutat un loc gratuit mai îndepărtat, unde ar fi trebuit să se mulțumească cu sandvičuri și apă adusă de acasă și să se ușureze în tufișuri sau în mare. Aplicarea psihologiei umane elementare sau mituirea minoră în schimbul unor beneficii majore își demonstrează magia.

Aceasta mi-a amintit de stilul canadian de "mituire", unde în schimbul unei gogoși și a unei cafele slabe într-un pahar de carton, poți convinge pe clienții unui magazin să cumpere aproape orice, sau și mai grav, poți obține voturi în orice campanie electorală. În această metodă aparent inteligentă de a atrage turiștii sunt și unele aberații explicate doar prin lăcomie, prostie, sau amândouă. În supermarketuri sau chiar în chioșcurile de pe marginea drumurilor, o sticlă de apă de 1.5 l costă 0.50 €. O excepție notabilă este chioșcul din stația de autobuz unde coboară hoarde de turiști care vin să viziteze insula Sveti Stefan (Sfântul Ștefan). Aceasta este o atracție majoră și posibilitățile de vizitare sunt limitate, insula fiind adesea închisă din motive triviale - cununia lui Brad Pitt cu Angelina Jolie, sau petrecerea zilei de naștere a prințului Saudit. unde țigeliul este servit ca aperitiv. Să revenim la sticla cu

apă, oferită spre vânzare cu 7€ pentru 0.5 l. Prețul era de 42 de ori mai mare ca cel de la vreo 200 m mai încolo, în josul drumului! Aș spune că "lăcomia" se referă la vânzător, "prostia" la client.

Până la urmă am înțeles acest model de afaceri. "Victimele", vizitatori veniți pentru prima dată, erau în grupuri organizate, unde apa era inclusă, dar cei rămași fără apă și cărora le era sete, scoteau banii fără să întrebe de preț și îndesau restul în buzunare fără să-l numere. Eu am fost martor la astfel de scene, și cu un gest total necaracteristic, mi-am făcut cruce cu ochii ridicați spre cer.

O altă aberație inexplicabilă erau prețurile de intrare pe cele două plaje simetrice aflate de o parte și cealaltă a aleii care ducea la insula Sfântului Ștefan. La plaja aflată spre sud prețul de intrare era de 50 €, iar intrarea la cea din nord era gratuită și la fel de uimitoare. Fotografia de mai jos e a plajei cu intrarea liberă.

Și aici, mai jos, este plaja cu plată. Nu este nici mai bună, nici mai frumoasă.

19) În Montenegro, dacă plătești bani gheață primești adesea o reducere de 40% față de prețul plătit cu o carte de credit. Este greu de crezut, dar este adevărat.

20) Există și alte lucruri unice în Republica Crna Gora sau Montenegro. Dintr-o mulțime de motive ca apropierea geografică, compatibilitatea religioasă, simțul puternic pentru afaceri și pentru lucruri practice, interesul economic și promiscuitatea, Montenegro a devenit un paradis pentru crima organizată. Spălarea de bani străini, în principal rusești, afaceri dubioase, fraude imobiliare, afaceri frauduloase cu mașini de lux și multe alte activități sunt ținute sub control, sau se fac în complicitate cu autoritățile locale corupte. Un aspect foarte vizibil sunt complexele gigantice, ultramoderne, cu apartamente de lux de pe plajă. Unele sunt locuite, altele construite pe jumătate și abandonate; multe sunt puse în vânzare. Prețurile sunt adesea șocante, dubios de mici, stabilite pentru vânzare rapidă. Mulți cumpărători se feresc de ofertele suspecte datorită situației legale incerte. Nu se cunoaște identitatea proprietarului, drepturi de retenție nedezvăluite, titlul, securitatea, stabilitatea și siguranța titlului de proprietate. Prea multe povești de spălare de bani, terminarea fondurilor și crime asociate cu schimbarea proprietarului au descurajat oamenii să finiseze "afacerea". Toată lumea știe că iahturile și a mașinile de lux sunt asociate cu veniturile ilicite.

Iată și câteva astfel de iahturi și în spatele meu...

E ciudat, dar multe drumuri care duceau către refugiile de lux de la munte sunt total degradate. E greu de ghicit dacă scopul este de a descuraja pe vizitatori, sau dacă banii spălați s-au terminat prematur. Cu un Volvo vechi dar în condiție excelentă, ne-am aventurat pe acolo, trecând fără probleme prin gropi și hârtoape. Am descoperit cu această ocazie o bijuterie arhitectonică (nu atât de gust bun cât de stil și locație), un complex și un ascunziș pentru oligarhii ruși. Locul, numit Царское Село (Satul Țarului), era marcat cu un semn din fier forjat deasupra porții. Iată două dintre aceste proprietăți:

21) În mod tradițional prețul benzinei în Europa era mult mai mare ca cel din Canada. Multe mașini din Balcani, dar și din alte părți ale Europei, au fost convertite la un sistem dual de alimentare, benzină și GPL (gaz petrolier lichefiat). Prețul GPL

este cam jumătate din cel al benzinei, prin urmare carburantul este mai ieftin ca în Canada și chiar ca în SUA.

22) Sistemul de facturare în restaurantele și cafenelele din Balcani este cu totul diferit de cel din America de Nord. Chelnerul aduce o notă de plată separată pentru fiecare comandă și o pune sub scrumiera omniprezentă pe fiecare masă. Până la sfârșitul mesei se adună ușor până la douăsprezece note. Când se ajunge la plată, persoana care va plăti factura calculează cu aproximație totalul. Chelnerul repetă operația, de obicei mult mai repede și comunică clientului costul final. Dacă diferența nu este prea mare, clientul plătește suma numită de chelner.

În mod normal suma nu se împarte între comeseni, decât dacă este foarte mare. Se presupune că oamenii din jurul mesei vor plăti cu rîndul, de-a lungul timpului, dar în realitate acest fenomen se întâmplă doar cu grupuri de prieteni apropiați care fac ieșiri dese împreună. Dacă se ajunge la împărțirea plății, contribuția va fi egală, indiferent de ce a consumat fiecare.

23) Mîncatul în oraș poate fi o distracție de calitate, dar poate duce și la frustrări îngrozitoare. Soția mea și cu mine suntem mari amatori de salată de caracatiță și am constatat că cei din Croația sunt adevărați experți în pregătirea și servirea acestui fel de mâncare delicios. După ce am gustat această salată de cel puțin 30 de ori, în 15 restaurante diferite precum și preparată acasă la prieteni, avem o părere destul de realistă despre gustul, mărimea porției, conținutul de caracatiță și prețul corect pentru acest fel de mâncare. Într-o seară am descoperit un restaurant frumos cu terasă, unde nu fusesem încă niciodată, chiar în centrul orașului Split. Ne-a plăcut atmosfera, aranjamentul, decorul creativ și fețele politicoase ale chelnerilor care se mișcau cu repeziciune. Gazda, o doamnă foarte manierată, ne-a așezat repede la o masă și imediat a venit un chelner tânăr, chipeș și înalt să ne ia comanda. Salata de caracatiță era mai scumpă decât în alte restaurante bune, dar am presupus că acest fapt se datora mărimii porției sau folosirii unei rețete deosebite.

Am comandat una și în curând chelnerul nostru ne-a adus un platou cu un munte de roșii tăiate în cubulețe. Am privit cu neîncredere, apoi am luat o furculiță și am început să trec ușor cu ea printre bucățile de roșii, până ce am izolat toate cele cinci bucățele de caracatiță, glorios de mici, în masa mare de cubulețe de roșii. Noi eram bine dispuși și am hotărât să ne schimbăm reclamația într-o mică farsă– mai bine să ne distrăm decât să ne enervăm! L-am chemat pe chelner și l-am întrebat politico, cu o curiozitate simulată: – De ce la dumneavoastră salata de roșii se numește salată de caracatiță?

Chelnerul a părut ușor iritat și a spus:

- Dar aceasta este o salată de caracatiță.
- Atunci unde a fugit caracatița? Poți să o prinzi și să o aduci înapoi?

– Îmi pare rău, domnule, a spus el, dar așa o face bucătarul, eu doar aduc mâncarea.

– Și ești sigur că nu ai pierdut caracatița din salată pe drum?

El s-a înroșit ca racul și a întors capul încet, privind în jos pe podea înspre bucătărie, de parcă ar fi căutat bucățile de caracatiță. Eu am spus:

– Noi am mâncat multe salate de caracatiță prin oraș, dar toate aveau cantități mai mult decât triple de caracatiță în ele față de aceasta.

El a plecat, apoi s-a întors, întrebându-mă umil și jenat ce aștept de la el. I-am răspuns:

– De fapt nu vreau nimic, doar să-mi spui cinstit de ce a fost atât de puțină caracatiță în salată.

El a cântărit întrebarea mea și a spus:

– Deoarece caracatița este foarte scumpă.

Nu mă puteam stăpâni și am izbucnit într-un râs zgomotos – vorbele lui sincere mi se păreau isteric de amuzante. Am adăugat:

– Totuși prețul vostru este cel mai mare din oraș, sigur că nu din cauza roșiilor.

El mă privea în tăcere, cu un rânjel bleg. Îmi era aproape milă de el. I-am spus că totul e în regulă și el a plecat. Am savurat o masă grozavă, cu multe feluri gustoase, chiar și roșiile au fost delicioase.

Când chelnerul a adus nota de plată, am observat că nu ne-au taxat pentru salata de caracatiță. Am spus:

– Nu văd prețul pentru salata de roșii, este în regulă?

– Da, domnule, este în regulă, a spus el.

I-am lăsat un bacșiș frumușel și m-am bucurat în continuare de seara aceea, gândindu-mă cât de puțin a lipsit ca acest dialog "prietenos" să nu se termine cu un cap spart, (al meu, desigur) ci în pace, așa cum s-a întâmplat. Nu poți ști niciodată.